

Juridisk Notat om Forældelse af Krav om Erstatning som følge af Tortur og Umenneskelig- og Nedværdigende Behandling

København, 25. marts 2022

Introduktion

DIGNITY – Dansk Institut mod Tortur er en uafhængig menneskerettigheds- og udviklingsorganisation, som har til formål at støtte torturoverlevende og sikre respekt af deres rettigheder i medfør af bl.a. FN's Konvention mod tortur og anden grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf (herefter "FN's Torturkonvention") og Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (herefter "EMRK").

Dette notat vedrører den menneskeretlige problemstilling om, hvorvidt forældelse af krav om erstatning som følge af tortur og umenneskelig eller nedværdigende behandling (herefter "tortur m.v.") i medfør af danske forældelsesregler kan indebære en krænkelse af torturoverleveres rettigheder i medfør af EMRK og/eller FN's Torturkonvention.¹

EMRK og FN's Torturkonvention forbyder tortur m.v. og giver personer, der har været udsat for tortur m.v., ret til oprejsning og erstatning.² Hvis de ansvarlige myndigheder ikke af egen drift anerkender disse rettigheder og tildeler torturoverlevende erstatning, er deres eneste mulighed for oprejsning ofte at anlægge en sag ved nationale domstole. Her kan modparten (myndighederne) vælge at fremsætte et processuelt modargument om, at torturoverleverens erstatningskrav er fremsat for sent og derfor inden realitetsbehandling bør afvises i medfør af nationale forældelsesregler. I Danmark er denne forældelsesproblematik aktuell i "Green Desert-sagen", der angår den danske stats mulige ansvar for tortur m.v. i forbindelse med en militæroperation i Basra i Irak 25. november 2004, hvor et antal irakere blev tilbageholdt og efterfølgende overgivet til irakisk politi og udsat for tortur. Sagen verserer ved Højesteret og forventes afgjort i maj 2022.³

Først redegøres for torturens alvorlige konsekvenser (afsnit 1) og dernæst drøftes den menneskeretlige problemstilling om forældelse i lyset af rettighedskrav i medfør af EMRK (afsnit 2) og FN's Torturkonvention (afsnit 3). Afslutningsvis gengives dansk retspraksis (afsnit 4), DIGNITY's standpunkt vedrørende forældelse af tortursager (afsnit 5) og notatets konklusioner (afsnit 6).

¹ Dette notat vedrører ikke det strafferetlige ansvar for tortur, som ikke kan forældes i medfør af straffeloven § 93b.

² EMRK artikel 3 og 13 og FN's Torturkonvention artikel 1, 14 og 16.

³ Se U.2013.3358 H (bilag 3), U.2016.3929 Ø (bilag 4) og sag B-3348-14, Østre Landsrets dom af 15. juni 2018 (bilag 5). Se også Juristen 2021/1. To andre sager om militæroperationer i Irak er blevet afgjort af Højesteret (se nedenfor).

1. Fysiske og psykiske følger af tortur

Tortur kan have alvorlige fysiske og psykiske konsekvenser for ofrene, herunder PTSD (posttraumatisk stress disorder), angst og depression. DIGNITY har beskrevet de typiske konsekvenser af en række torturmetoder, herunder f.eks. falanga (slag under fødderne), ophængning og isolation.⁴ Alvorlige psykiske følgevirkninger af tortur, som i visse tilfælde kan komme med forsinkelse, mindskes ofte ikke med tiden og kan forblive langvarige.

Disse lidelser kan gøre det svært for torturoverleverne at overskue helt basale ting, herunder at få hverdagen til at hænge sammen og at tage vare på sig selv og sin familie. Vi ved, at tortur ofte fører til mistillid til offentlige myndigheder, og at ofrene efterfølgende forsøger at undgå enhver konfrontation med myndighederne. Deres lidelser og skader kan derfor gøre det umuligt eller vanskeligt for dem at klage over myndigheders overgreb, som anført af FN's Torturkomite (se nedenfor). Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (EMD) og Østre Landsret har anerkendt, at torturoverleveres psykiske lidelser kan forsinke dem i fremsætte deres krav:

(...) the Court acknowledges that the psychological effects of ill-treatment inflicted by State agents may also undermine victims' capacity to complain about treatment inflicted on them and may thus constitute a significant impediment to the right to redress of victims of torture (...). Such factors may have the effect of rendering the victim incapable of taking the necessary steps to bring proceedings against the perpetrator without delay.⁵

(...) den psykiske lidelse, som flere af sagsøgerne angiveligt lider af, kan have været medvirkende til, at deres krav på godtgørelse ikke er blevet fremsat inden for de almindelige forældelsesfrister, der følger af 1908-loven og forældelsesloven af 2007.⁶

2. Den Europæiske Menneskerettighedskonvention

2.1. Introduktion

Til dansk ret hører EMRK, som blev ratificeret af Danmark i 1953. Siden inkorporering i dansk ret i 1992 har konventionen været anvendelig på lige fod med enhver anden dansk lovgivning.⁷ En løbende efterlevelse af EMRK sikres bl.a. ved, at domstolene direkte anvender EMRK og fortolker dansk lovgivning i overensstemmelse med EMRK.⁸ Hvis der foreligger en modstrid mellem EMRK og dansk lovgivning, har EMRK i kraft af 1992-inkorporeringsloven som udgangspunkt forrang for modstridende almindelig lovgivning.⁹

⁴ Se f.eks. DIGNITY fact sheets, <https://www.dignity.dk/vores-publikationer/#health>

⁵ *Mocanu m.fl. mod Rumænien*, sag nr. 10865/09, 45886/07 og 32431/08, dom af 17. september 2014, paragraf 274.

⁶ U.2016.3929 Ø (bilag 4).

⁷ Lov nr. 285 af 29. april 1992.

⁸ Rytter, *Individets Grundlæggende Rettigheder*, (2021), side 53.

⁹ *ibid*, side 54.

EMRK indeholder ikke en specifik bestemmelse om forældelse, men rettighedskrav i medfør af EMRK artikel 3, 6 og 13 kan begrænse berettigelsen af national forældelsesfrister i tortursager. EMD har således fastslået, at forældelsesfrister ikke kan gøres gældende i relation til strafferetlig forfølgning af overtrædelser af forbuddet i artikel 3.¹⁰ Udenfor strafferetsplejen tjener nationale forældelsesfrister ifølge EMD legitime formål, herunder navnlig retssikkerhed og endelighed, og de er derfor ikke *per se* i strid med EMRK.¹¹ Men den konkrete anvendelse af reglerne kan indebære en konventionskrænkelser, og det afhænger bl.a. af den konkrete proportionalitetsvurdering. Anvendelse af nationale forældelsesregler skal således i konkrete sager tilsidesættes (se nedenfor).

De tre bestemmelser (artikel 3, 6 og 13) er kortfattet og bredt formuleret (se nedenfor). Det kræver derfor en retlig fortolkning at finde frem til rettighedernes nærmere indhold. EMD fortolker EMRK med udgangspunkt i folkerettens regler om traktatfortolkning¹² og med vægt på en formålsorienteret fortolkning, der skal sikre en reel og effektiv rettighedsbeskyttelse for individet.¹³ Ifølge EMD bør EMRK sikre rettigheder, som er praktiske samt effektive - og ikke alene teoretiske.¹⁴ EMD inddrager i sin fortolkning andre menneskerettighedskonventioner, herunder FN's Torturkonvention, for så vidt muligt at sikre overensstemmelse med andre folkeretlige normer.¹⁵

Nationale domstole er en vigtig garant for en effektiv beskyttelse af torturoverleveres EMRK-rettigheder.¹⁶ EMD har ofte kritiseret de nationale domstole for mangelful vurdering af konkrete sager, f.eks. i sagen *Okkali mod Tyrkiet* hvor tyrkiske politifolk udsatte en 12-årig dreng for alvorlig mishandling under en afhøring, men efterfølgende blev de alene idømt en bødestraf. EMD kritiserede de tyrkiske domstoles vurdering af Okkalis klage og understregede, at det fundamentale forbud mod tortur m.v. stiller store krav til de nationale domstole.¹⁷

2.2. Forældelse og forbuddet mod tortur m.v.

Tortur er en af de alvorligste menneskerettighedskrænkelser. Forbuddet mod tortur anses som udtryk for en folkeretlig sædvane og tilhører den snævre kreds af folkeretlige normer, der har opnået status som en tvingende folkeretlig norm – såkaldt *jus cogens*, og som endvidere anses for en såkaldt *erga omnes* forpligtelse for alle stater, der har en retlig interesse i, at forbuddet bliver overholdt.

¹⁰ *Okkali mod Tyrkiet*, sag nr. 52067/99, dom af 17. oktober 2006, paragraf 76; *Abdülsamet Yaman mod Tyrkiet*, sag nr. 32446/96, dom af 2. februar 2005, paragraf 55.

¹¹ *Stubblings m.fl. mod Storbritannien*, sag 36-37/1995/542-543/628, dom af 22. oktober 1996, paragraf 51; *Kamenova mod Bulgarien*, sag nr. 62784/09, dom af 12. juli 2018, paragraf 48.

¹² Wienerkonventionen om traktatretten, artikel 31(1).

¹³ Rytter, *Individets Grundlæggende Rettigheder*, (2021), side 82.

¹⁴ *Airey v. Irland*, sag nr. 6289/73, dom af 9. oktober 1979, paragraf 24: "The Convention is intended to guarantee not rights that are theoretical or illusory but rights that are practical and effective".

¹⁵ *Selmouni mod Frankrig*, sag nr. 25803/94, dom af 28. juli 1999, paragraf 97.

¹⁶ EMRK artikel 1 og 3.

¹⁷ *Okkali mod Tyrkiet*, sag nr. 52067/99, dom af 17. oktober 2006, paragraf 66.

Forbuddet mod tortur m.v. anses for at være en af EMRK's mest fundamentale rettigheder og tilhører dermed kernen af den menneskeretlige beskyttelse. Det får i sig selv betydning for fortolkning af rettighedskrav. Stater er forpligtet til ikke at anvende tortur m.v. under nogen omstændigheder, og de har ligeledes – med afsæt i formålet om at sikre en effektiv rettighedsbeskyttelse - en række positive eller due diligence forpligtelser til at forebygge tortur m.v.¹⁸

Staters positive forpligtelser i tortursager kan sætte grænser for anvendelse af nationale forældelsesregler, fordi en afvisning af en klage på grund af forældelse kan indebære, at en påstand om tortur ikke bliver undersøgt, og statens mulige ansvar for tortur ikke bliver fastlagt. Retssager om tortur kan således ved at fastslå ansvar og erkende overlevernes rettigheder på længere sigt bidrage til at forebygge tortur.¹⁹

Et eksempel er sagen *Mocanu m.fl. mod Rumænien*, der vedrørte en intern rumænsk undersøgelse af overgreb i forbindelse med en demonstration, som fandt sted i Bukarest i juni 1990.²⁰ Marin Stoika blev udsat for tortur m.v., og efterfølgende i 2001 (dvs. 11 år efter begivenhederne) klagede han til domstolene over undersøgelsens manglende effektivitet, men hans klage blev afvist på grund af forældelse. EMD's Storkammer tildelte erstatning som følge af krænkelse af EMRK artikel 3 (og artikel 6, se nedenfor) og henviste bl.a. til nationale domstoles tendens til at tilsidesætte forældelsesfrister i tortursager.²¹

2.3. Forældelse og retten til effektive retsmidler

Torturoverlever og andre, hvis rettigheder efter EMRK er blevet krænket, skal have adgang til ”effektive retsmidler”, jf. EMRK artikel 13.²² Den juridiske fortolkning af denne rettighed og dermed hvilke retsmidler, som bør være tilgængelige i et nationalt retssystem, afhænger bl.a. af sagens substans og omstændigheder. EMD's fortolkning af EMRK artikel 13 afspejler den generelle retsudvikling vedrørende retten til ”effective remedy”.²³

¹⁸ Rytter, *Individets Individuelle Rettigheder*, (2021), side 151.

¹⁹ Carver and Handley, *Does Torture Prevention Work?*, (2016). FN's Torturkomité General Comment No. 3, paragraf 6: “The Committee emphasizes that the provision of reparation has an inherent preventive and deterrent effect in relation to future violations”.

²⁰ *Mocanu m.fl. mod Rumænien*, sag nr. 10865/02, 45886/07 og 32431/08, dom af 17. september 2014.

²¹ *ibid*, paragraf 255: “Given the difficult situation of victims, both in terms of their vulnerability and the obstacles to obtaining access to evidence, there was an increased tendency on the part of national courts to take these realities into account and to block limitation periods when agreeing to rule on complaints lodged many years after the events complained of by persons who had been tortured”. Se også sagen *Wisab Binti Silan m.fl. mod Holland*, 354119/HA ZA 09-4171, dom af 14. september 2011, der omhandlede hollandske soldaters henrettelser i Indonesien tilbage i 1947. I 2008 anlagde nogle soldaternes enker krav mod myndighederne, men deres sag blev afvist som forældet. Byretten i Haag konkluderede, at myndighedernes påberåbelse af forældelsesfristerne var urimelig og uacceptabel. Se herudover Eric Svanidze, *Expert Opinion on Definition of Torture and Ill-Treatment and Statute of Limiation*, december 2018, om landes stillingtagen til brug af forældelsesfrister i tortursager.

²² EMRK artikel 13: ”Enhver, hvis rettigheder og friheder efter denne konvention er blevet krænket, skal have adgang til effektive retsmidler herimod for en national myndighed, uanset om krænkelsen er begået af personer, der handler i embeds medfør”.

²³ United Nations Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law (2005), United Nations Updated Set of Principles for the Protection and Promotion of Human Rights through Action to Combat Impunity (2005), og Council of Europe, Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Eradicating Impunity for Serious Human Rights Violations (2011). Se også Shelton, *The right to reparations for acts of torture: what right, what remedies*, Torture Journal, Volume 17, issue no. 2, 2007: “The ancient adage ubi jus, ibi remedium (where there is a right there is a remedy) is reflected in the importance given in international human rights law to the existence of effective remedies, which are seen as necessary in order to ensure the full enjoyment of other rights”.

EMD vil i en konkret sag vurdere, om retsmidler findes, og om de er effektive.²⁴ Denne vurdering kan i et vist omfang overlape med EMRK artikel 6 (se nedenfor). Som minimum betyder kravet, at der skal være adgang til at anlægge et civilt søgsmål ved domstolene, få en stillingtagen til et rettighedskrav og dermed få fastslået, om rettigheder efter konventionen er krænket.²⁵

EMRK artikel 3's særlige status har betydning for fortolkningen af EMRK artikel 13 i tortursager.²⁶ Det hænger bl.a. sammen med, at der i civile sager om myndigheders krænkelse af forbuddet mod tortur m.v. ikke er tale om en sag mellem to ligestillede parter, men mellem staten og en eller flere civile borgere. Myndighederne er ofte i besiddelse af nogle af de afgørende beviser i tortursager, og hvis de ikke iværksætter en efterforskning eller undersøger faktum, kan et civilt søgsmål være det eneste retsmiddel tilgængeligt for ofrene. I EMRK artikel 3 sager skal torturoverleverede således have adgang til at anlægge en civil erstatningssag, få domstolens stillingtagen til deres krav og få godtgørelse for økonomisk og ikke-økonomisk skade, hvis der statueres krænkelse.²⁷

EMD har statueret krænkelse af artikel 13 i en række sager, fordi der ikke forelå et effektivt retsmiddel.²⁸ Specifikt vedrørende forældelsesfrister i artikel 3 sager kan fremhæves *Nikitin m.fl. mod Estland*²⁹, hvor EMD konkluderede krænkelse af EMRK artikel 3 som følge af dårlige fængselsforhold i landet og af EMRK artikel 13 som følge af de nationale domstoles accept af nationale forældelsesfrister.

2.4. Forældelse og adgangen til domstole

EMRK artikel 6³⁰ vedrører adgangen til domstole, retfærdig rettergang og forskellige processuelle retssikkerhedsgarantier, som staterne er forpligtet til at efterleve i deres nationale retssystemer. En af retsgarantierne i artikel 6 vedrører retten til at få en sag prøvet ved domstolene ("right to a court"). Retten til domstolsprøvelse omfatter blandt andet retten til at kunne anlægge sag ("access to courts").³¹ Enhver skal i praksis reelt set have mulighed for at udnytte denne ret og få sit retskrav prøvet.

²⁴ *Aksoy mod Tyrkiet*, sag nr. 21987/93, dom af 18. december 1996, paragraf 95: "The remedy required by Article 13 must be "effective" in practice as well as in law".

²⁵ Lorentzen m.fl., *Bind II*, side 947.

²⁶ *Abdülsamet Yaman mod Tyrkiet*, sag nr. 32446/96, dom af 2. februar 2005, paragraf 53: "(...) the nature of the right safeguarded under Article 3 has implications for Article 13". Se også mere generelt EMD Guide on Article 13 of the European Convention on Human Rights (august 2021), side 29, tilgængelig på https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_13_ENG.pdf

²⁷ *Z. m.fl. mod Storbritannien*, sag nr. 29392/95, dom af 10. maj 2001; *Aksoy mod Tyrkiet*, sag nr. 21987/93, dom af 18. december 1996; *T.P. og K.M. mod Storbritannien*, sag nr. 28945/95, dom af 10. maj 2001; *Abdülsamet Yaman mod Tyrkiet*, sag nr. 32446/96, dom af 2. februar 2005. Se også Kjølbros, (2020), side 1269 og Lorentzen, m.fl., (2012), side 952.

²⁸ EMD Guide on Article 13 of the European Convention on Human Rights (august 2021); Kjølbros, (2020), side 1269; Lorentzen, m.fl., (2012), side 947.

²⁹ *Nikitin, m.fl. mod Estland*, sag nr. 23226/16, dom af 29. januar 2019.

³⁰ EMRK artikel 6, stk. 1, 1. pkt: "Enhver skal, når der skal træffes afgørelse enten i en strid om hans borgerlige rettigheder og forpligtelser eller angående en mod ham rettet anklage for en forbydelse, være berettiget til en retfærdig og offentlig rettergang inden en rimelig tid for en ved lov oprettet uafhængig og upartisk domstol".

³¹ Kjølbros, (2020), side 559.

Retten til domstolsprøvelse er ikke absolut, men begrænsninger i artikel 6 skal opfylde visse betingelser, herunder et proportionalitetskrav, og begrænsningerne må ikke ”restrict or reduce a person’s access in such a way or to such an extent that the very essence of the right is impaired”.³² Generelt har EMD været kritisk overfor begrænsninger i sager om forældelsesfrister, herunder eksempelvis hvis der ikke tages højde for sagens særlige karakter, eller hvis et civilt søgsmål vil være den eneste mulighed for at opnå oprejsning.³³ Hvis anvendelse af en forældelsesfrist vil være udtryk for overdreven formalisme, kan det også indebære krænkelse af artikel 6.³⁴

Forældelsesfrister, som kan begrænse adgang til domstolene, skal således opfylde proportionalitetskravet, jf. *Stubbings m.fl. mod Storbritannien*.³⁵ I denne vurdering inddrages en række momenter, herunder sagens karakter, rimeligheden af at anvende forældelsesfrister (f.eks. i lyset af de alvorlige følger af tortur), fristens længde, hensyn som begrundet fristen, og om det civile søgsmål er torturoverlevernes eneste retsmiddel, idet f.eks. en strafferetlig eller anden forfølgning af sagen ikke finder sted. Staterne har en skønsmargin, men det må dog forventes, at den er begrænset i artikel 3 sager på grund af sagens alvor. Der skal derfor ikke så meget til, før nationale forældelsesfrister anvendt i tortursager strider mod EMRK artikel 6, jf. *Mocanu m.fl. mod Rumænien*.³⁶

3. FN’s Torturkonvention

Danmarks ratifikation af FN’s Torturkonvention i 1987³⁷ indebærer, at danske myndigheder ifølge folkeretten er forpligtet til at efterleve konventionen, og at danske retsregler så vidt muligt må fortolkes på en sådan måde, at der ikke opstår uoverensstemmelse mellem danske regler og Danmarks internationale forpligtelser ifølge konventionen.³⁸

FN’s Torturkonvention indeholder ikke en specifik bestemmelse om forældelse, men artikel 2 og 14³⁹, som hænger nøje sammen, sætter grænser for anvendelse af nationale forældelsesfrister i tortursager. Stater har en forpligtelse

³² Lorentsen m.fl., *Bind I, side 376*.

³³ *Stagno mod Belgien*, sag nr. 1062/07, dom af 7. juli 2009, paragraf 28-35. Om anden retspraksis, se EMD Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights (august 2021) og Kjølbro, (2020), side 577 ff., f.eks. *Stubbings m.fl. mod Storbritannien*, sag 36-37/1995/542-543/628, dom af 22. oktober 1996, *Phinikaridou mod Cypern*, sag nr. 23890/02, dom af 20. december 2007; *Sbofman mod Rusland*, sag nr. 74826/01, dom af 24. november 2005; *Asbindane mod Storbritannien*, sag nr. 8225/78, dom af 1985; *Bellet mod Frankrig*, sag nr. 23805/94, dom af 4. december 1995; *Mocanu m.fl. mod Rumænien*, sag nr. 10865/09, 45886/07 og 32431/08, 17. december 2014; *Lebergère mod Frankrig*, sag 16846/02, dom af 26. september 2006. Se også *Yagtzilar m.fl. mod Grækenland*, sag nr. 41727/98, 6. december 2001, paragraf 27: “(...) the fact that the applicants were told that their action was statute-barred at such a late stage of the proceedings, which they had been conducting in good faith and with sufficient diligence, deprived them once and for all of any possibility of asserting their right to compensation for their olive grove, which was first occupied and later expropriated by the Greek State”. Se andre domme i faderskabssager *Mizzji mod Malta*, sag nr. 26111/02, dom af 12. januar 2006, *Pavlik mod Slovakiet*, sag nr. 74827/01, dom af 30. januar 2007, *Tavli mod Tyrkiet*, sag nr. 11449/02, dom af 9. november 2006.

³⁴ *Lebergère mod Frankrig*, sag 16846/02, dom af 26. september 2006, paragraf 18-25.

³⁵ *Stubbings m.fl. mod Storbritannien*, sag 36-37/1995/542-543/628, dom af 22. oktober 1996, paragraf 50-51. Se også Kjølbro, (2020), side 578.

³⁶ *Mocanu m.fl. mod Rumænien*, sag nr. 10865/09, 45886/07 og 32431/08, 17. september 2014.

³⁷ *Følketingstidende 1986-87, tillæg A, spalte 4039*.

³⁸ Se bl.a. U.2016.3929 Ø (bilag 4).

³⁹ Artikel 14: ”Enhver deltagende stat skal i sit retssystem sikre, at et offer for en torturhandling opnår oprejsning og har en eksegibel ret til rimelig og tilstrækkelig erstatning og herunder midler til en så fuldstændig rehabilitering som mulig. I tilfælde af et offers død som følge af en torturhandling, skal de, som han har forsørgerpligt overfor, være berettiget til erstatning”.

til at forhindre og forebygge tortur og har således en forpligtelse til ikke at lægge hindringer i vejen for, at krav fremsat af torturoverlevende kan prøves af dets domstole.⁴⁰

FN's Torturkonvention artikel 14 kræver, at torturoverlevende opnår oprejsning ("redress") og får tilkendt erstatning, hvis krænkelse statueres. FN's Torturkomité, der overvåger implementeringen af FN's Torturkonvention, udgav i 2012 den officielle fortolkning af artikel 14 i den såkaldte "General Comment No. 3 (2012)", som har til formål at bidrage til fortolkning af bestemmelsens omfang:

(...) explains and clarifies to States parties the content and scope of the obligations under article 14 of the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.⁴¹

FN's Torturkomité har fastslået, at artikel 14 indeholder både en materiel- og en processuel forpligtelse. Den materielle forpligtelse indebærer, at staten skal sikre, at ofre for tortur m.v. opnår bl.a. fuld og effektiv oprejsning og erstatning. Den processuelle forpligtelse betyder, at staterne skal vedtage lovgivning og sikre effektive klagemekanismer og undersøgelsesinstitutioner, der er i stand til at fastslå retten til og tildele erstatning til torturofre.⁴²

FN's Torturkomité har fastslået, at på grund af de langvarige konsekvenser af tortur bør forældelsesfrister ikke anvendes i civile tortursager, da de kan fratage ofrene deres rettigheder og dermed udgøre en krænkelse af artikel 14:

On account of the continuous nature of the effects of torture, statutes of limitations should not be applicable as these deprive victims of the redress, compensation, and rehabilitation due to them. For many victims, passage of time does not attenuate the harm and in some cases the harm may increase as a result of post-traumatic stress that requires medical, psychological, and social support, which is often inaccessible to those who have not received redress.⁴³

Komiteen har derfor fastslået i anbefalinger til en række medlemsstater, at forældelsesfrister ikke anvendes.⁴⁴ Komiteen nåede samme konklusion i sagen *A mod Bosnien-Herzegovina*, som omhandlede en kvinde, der blev udsat for voldtægt og andre seksuelle overgreb i 1993 under krigen i Bosnien. Hun fik alvorlige følger, og komitéen fastslog, at disse overgreb måtte anses for tortur.⁴⁵ Det afgørende spørgsmål for komitéen var, om nationale

⁴⁰ FN's Torturkonvention artikel 2.

⁴¹ Committee against Torture, General Comment No. 3, UN doc. CAT/C/GC/3, paragraf 1.

⁴² *ibid*, paragraf 5.

⁴³ *ibid*, paragraf 40.

⁴⁴ Nowak m.fl., *The United Nations Convention Against Torture and Its Optional Protocol*, side 396 (bilag 1). Se heri fodnote 139 med henvisning til forskellige *concluding observations*.

⁴⁵ *A mod Bosnien-Herzegovina*, CAT/C/67/D/854/2017, 11. september 2019, paragraf 7.3.

forældelsesregler kunne gøres gældende med den konsekvens, at hendes krav på erstatning var forældet. Et vigtigt moment i denne sag var den vedvarende karakter af torturens følgeskader. Komitéen konkluderede, at Bosnien-Hercegovina havde krænket artikel 14 ved at afvise hendes krav:

Given the severity of the act of torture and the complainant's right to obtain her compensation and given the lack of any possibility to enforce her right as full as possible, the Committee concludes that the State party has breached its obligations under article 14 of the Convention.⁴⁶

Torturkomitéen har direkte anbefalet Danmark at sikre, at civile tortursager i Danmark ikke forældes,⁴⁷ og som følge af den anbefaling anmodede komitéen i 2018 om oplysninger om foranstaltninger truffet i den henseende.⁴⁸ Danmark henviste i sit svar generelt til, at konventionen kan påberåbes og gøres gældende ved danske domstole, og specifikt i forhold til forældelsesfrister til at 18 irakere blev tildelt erstatning i Green Desert sagen.⁴⁹ Forudsat at Danmark ønsker at implementere sine internationale forpligtelser i medfør af FN's Torturkonvention, kan svaret fortolkes således, at Danmark er af den opfattelse, at yderligere foranstaltninger ikke er påkrævet, fordi danske domstole fortolker danske forældelsesregler i overensstemmelse med FN's Torturkonvention.

FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder sikrer også retten til effektive retsmidler, jf. artikel 2(3), og til domstolsprøvelse, jf. artikel 14 og artikel 26.⁵⁰

4. Dansk retspraksis

Den danske forældelseslov⁵¹ indeholder en almindelig hovedregel om en 3-årig forældelsesfrist, jf. forældelseslovens § 3, stk. 1. Forældelsesloven tager ikke specifikt stilling til forældelse af civile tortursager og krav på godtgørelse for overtrædelse af EMRK, og spørgsmålet blev ikke drøftet i forbindelse med det lovforberedende arbejde.⁵² Straffelovrådet bemærkede dog i Betænkning om visse Forældelsesretlige Spørgsmål, at jo grovere en

⁴⁶ *ibid*, paragraf 7.5.

⁴⁷ Committee against Torture, Concluding observations on the combined sixth and seventh periodic reports of Denmark, Article 16 and 17, 4 februar 2016, paragraf 17.

⁴⁸ Committee Against Torture, List of issues prior to submission of the eighth periodic report of Denmark, UN doc. CAT/C/DNK/Q/6-7, 10. januar 2010, paragraf 29: "(...) In the light of the previous concluding observations (paras. 16–17) and paragraph 46 of the Committee's general comment No. 3 (2012) on the implementation of article 14, please provide information on the measures taken to ensure that civil proceedings relating to torture and ill-treatment are not subject to statutes of limitations (...)"

⁴⁹ State Party Report under LoIPR, UN Doc. CAT/C/DNK/8, 9. december 2019, paragraf 274-277: "In cases where the claim for damages or compensation in relation to torture is dealt with during the criminal proceedings, and the accused is found guilty, the perpetrator can be ordered to pay damages or compensation to the victim of torture even if the general three-year limitation period is expired. The victim's claim can also be made under separate civil proceedings if they are commenced within one year after the final decision of the criminal case (in which the accused is found guilty). In June 2018, the High Court of Eastern Denmark ordered the Danish Ministry of Defence to pay compensation to 18 Iraqi claimants for Danish complicity in the ill-treatment they had been exposed to by Iraqi police in 2004. The Danish Ministry of Defense has appealed the decision to the Danish Supreme Court and the Court's decision is expected in 2021".

⁵⁰ Manfred Nowak, U.N. Covenant on Civil and Political Rights, CCPR Commentary, 2nd revised edition, 2005, side 311, 2. afsnit.

⁵¹ LBK 2015-11-09 nr. 1238 om forældelse af fordringer. Se Eyben, B. V., *Forældelse efter forældelsesloven af 2007* (2019).

⁵² Se lovbemærkningerne og betænkning nr. 1460/2005.

lovovertrædelse er, desto større behov vil der være for at forfølge den, selvom der er gået lang tid, efter at den er begået, og desto svagere vil de hensyn, der kan tale imod en sådan forfølgning, typisk være.⁵³

Danske domstole har accepteret, at danske forældelsesregler må ses i sammenhæng med Danmarks internationale forpligtelser, herunder EMRK artikel 3, 6 og 13 og FN's Torturkonvention. I en konkret sag kan det føre til forskellige konklusioner. For det første hvis en konkret anvendelse af de danske regler indebærer en konventionskrænkelse, må de tilsidesættes til fordel for EMRK, jf. U.2017.3272 Ø om en kommunes erstatningsansvar for seksuelle overgreb på tre anbragte piger:

(,,) når henses til sagsøgernes alder sammenholdt med karakteren af de krænkelse, som de var udsat for under hele deres barndom, og som utvivlsomt har påvirket dem i ikke ubetydelig grad, finder landsretten, at de danske forældelsesregler ikke skal bringes i anvendelse i nærværende sag, idet dette må anses for at være en krænkelse af EMRK artikel 13, jf. artikel 3. Der er endvidere lagt vægt på, at et civilt søgsmål mod K Kommune er sagsøgernes eneste mulighed for at få fastslået kommunens ansvar og dermed deres eneste effektive retsmiddel efter EMRK artikel 13, samt at sagen vedrører en krænkelse af artikel 3, som er en af konventionens fundamentale rettigheder.⁵⁴

For det andet kan en konventionskrænkelse undgås ved at fortolke de danske regler i overensstemmelse med de internationale forpligtelser, jf. U.2016.3929 Ø, hvor Østre Landsret afviste forældelse:

Sagsøgerne har - uanset om de var på flugt eller fortsat var bosiddende i Irak - således opholdt sig i et særligt miljø, hvor deres reelle muligheder for at antage advokatbistand eller på anden måde søge at fremme et eventuelt krav kan have været stærkt begrænsede. Det bemærkes i den forbindelse, at der ifølge sagens skriftlige oplysninger er tale om forholdsvist ressourcetsvage personer, der som anført angiveligt har været udsat for tortur, og at de efter det oplyste har haft opfattelsen af, at tilbageholdelsen af dem skete af eller i hvert fald i et samarbejde med danske militære styrker. I lyset heraf og i lyset af sikkerhedssituationen i Irak i en lang periode også efter deres løsladelse forekommer det ikke urimeligt, at de under disse helt særlige omstændigheder indtil sagernes anlæg har undladt at fremsætte krav på godtgørelse over for de myndigheder, som de mente var medansvarlige for tilbageholdelsen og tortureringen af dem. Vi finder, at de anførte helt særlige forhold har udgjort sådanne hindringer omfattet af forældelseslovens § 14, eller at der er grundlag for at anse forældelsesfristen for suspenderet i medfør af princippet i forældelseslovens § 3, stk. 2.⁵⁵

⁵³ Betænkning om visse Forældelsesretlige Spørgsmål nr. 1441, 2004, side 48.

⁵⁴ U.2017.3272 Ø. Se også Rytter, *Individets Grundlæggende Rettigheder*, (2021), side 53. Sagen førte til en lovændring og tilføjjelsen af § 3, stk. 5 til forældelsesloven, jf. lov nr. 140 af 28. februar 2018.

⁵⁵ U.2016.3929 Ø (bilag 4).

Et særligt moment i sagen var, at den vedrørte tortur med alvorlig personskade til følge, jf. de retsmedicinske rapporter fremlagt i sagen, og et muligt danske medansvar for tortur i forbindelse med, at dansk militær i Basra i Irak angiveligt havde tilbageholdt sagsøgerne og overgivet dem til irakisk politi, jf. Østre Landsrets dom af 18. juni 2018 (utrykt, bilag 5). Højesteret har i samme sag og med samme henvisning til sagens alvorlige karakter fastslået, at anvendelse af processuelle hindringer i form af et krav om sikkerhedsstillelse for sagsomkostninger ville indebære en krænkelse af EMRK artikel 6:

Sagernes helt særlige karakter og omstændigheder - den danske stats mulige ansvar for militær magtudøvelse i udlandet og de angiveligt resourcesvage ofre for tortur i udlandet sammenholdt med statens begrænsede interesse i sikkerhedsstillelsen for sagsomkostninger - indebærer efter Højesterets opfattelse, at det vil være urimeligt at imødekomme Forsvarsministeriets anmodning om sikkerhedsstillelse.⁵⁶

For det tredje kan særlige omstændigheder i sagen medfører, at der ikke er risiko for krænkelse af de internationale forpligtelser. I to sager har Højesteret således konkluderet, at beskrivelserne af de påståede overgreb fremstod helt utroværdige “og at Menneskerettighedskonventionen og den nævnte praksis derfor var uden betydning for forældelsesspørgsmålet”.⁵⁷

5. DIGNITY's standpunkt

Da tortur er en meget grov menneskerettighedskrænkelse, er der behov for at retsforfølge alle, som har medvirket til tortur, og at sikre effektiv oprejsning til torturoverleverne. DIGNITY's standpunkt er, at civile tortursager (ligesom strafferetlige tortursager) ikke bør kunne forældes, og at nationale processuelle regler, herunder forældelsesfrister, ikke bør forhindre torturoverleverne i at få adgang til domstolene og få deres sag prøvet.

I Green Desert sagen og i forbindelse med Højesterets vurdering af det processuelle spørgsmål om sikkerhedsstillelse i 2013 argumenterede DIGNITY, som bi-intervenat i sagen, for, at et krav til sagsøgerne om at stille en garanti på 40.000 kr. ville være i strid med EMRK artikel 6 og 13 og FN's Torturkonventions artikel 14.⁵⁸ DIGNITY henviste til torturoverlevernes rettigheder i medfør af EMRK og FN's Torturkonvention, og til at det civile søgsmål var sagsøgernes eneste effektive retsmiddel, da der ikke vil være nogen strafferetlig forfølgning af ansvaret i sagen. Vores argument blev yderligere styrket i 2015 med lukningen af Irakkommissionen, som havde mandat til at undersøge dansk medansvar for tortur i Irak.

⁵⁶ U.2013.3358 H (bilag 3).

⁵⁷ Højesterets dom afsagt d. 10. februar 2022 og U.2021.3257 H.

⁵⁸ U.2013.3358 H (bilag 3). DIGNITY's processkrift af 16. august 2013 (bilag 2). Anerkendelse af DIGNITY's anmodning om bi-intervention, se U.2013.3050 H.

DIGNITY har overfor FN's Torturkomité kritiseret, at Danmark ikke har truffet de nødvendige juridiske foranstaltninger for at sikre, at civile tortursager ikke kan forældes.⁵⁹ DIGNITY har også fremført disse argumenter i andre sammenhænge.⁶⁰

6. Konklusion

Som drøftet ovenfor er der retspraksis og tungtvejende juridiske argumenter for, at tortursager ikke bør kunne forældes, idet torturoverlever har ret til prøvelse af deres krav ved nationale domstole, jf. EMRK artikel 6 og FN's Torturkonvention artikel 14, og til effektive retsmidler uden tidsbegrænsning, jf. EMRK artikel 13 og FN's Torturkonvention artikel 14. Endvidere er stater forpligtet til at forebygge tortur, jf. EMRK artikel 3 og Torturkonventionen artikel 2, herunder ved at fremme og ikke lægge hindringer i vejen for domstolsprøvelse af torturoverleveres krav.

Retspraksis viser, at der ikke skal meget til, før anvendelse af nationale frister i konkrete sager om tortur m.v. tilsidesættes eller fortolkes i overensstemmelse med ovennævnte rettigheder til fordel for ofrene, jf. FN's Torturkomité i *A mod Bosnien-Hercegovina* og EMD i *Mocanu m.fl. mod Rumænien* og *Nikitin m.fl. mod Estland*.

⁵⁹ DIGNITY, m.fl. Alternativ rapport til Torturkomitéen, november 2015, side 51 ff. og DIGNITY, m.fl. submission til Torturkomitéen i relation til LoIPR 2018.

⁶⁰ DIGNITY's Bemærkninger til Forsvarsministerens svar på samrådsspørgsmålet om sikkerhedsstillelse og forældelse 4. marts 2013. Se også Charlotte Aagaard: Kan en tortursag være forældet? (Information 16. juni 2016).

Bilag

- Bilag 1 Nowak, M., Birk, M., Monina, G., (2020). *The United Nations Convention Against Torture and Its Optional Protocol - A Commentary*, uddrag, side 370-416.
- Bilag 2 DIGNITY's processkrift af 16. august 2013 til Højesteret.
- Bilag 3 U.2013.3358 H.
- Bilag 4 U.2016.3929 Ø.
- Bilag 5 Sag B-3348-14, Østre Landsrets dom af 15. juni 2018, uddrag, side 761-818.

1: Domsregister

Danske domstole

U.2013.3359 H.

U.2014.3045 Ø.

Københavns Byret, sag nr. BS 14A-2353/2014, dom af 23. april 2015 (utrykt dom).

U.2016.3929 Ø.

U.2017.3272 Ø.

Østre Landsret, Sag nr. B-1142-16, dom af 14. november 2017 (utrykt dom).

Østre Landsret, Sag nr. B-3348-14, dom af 15. juni 2018 (utrykt dom).

U.2021.3257 H.

Højesterets dom af 10. februar 2022 (sag BS-26215/2018-HJR).

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol

Abdülsamet Yaman mod Tyrkiet, sag nr. 32446/96, dom af 2. februar 2005.

Airey mod Irland, sag nr. 6289/73, dom af 6. februar 1981.

Ait-Mouhoub mod Frankrig, sag nr. 103/1997/887/1099, dom af 28. oktober 1998.

Aksoy mod Tyrkiet, sag nr. 21987/93, dom af 18. december 1996.

Al-adsani mod Storbritannien, sag nr. 35763/97, dom af 21. november 2001.

Ashindane mod Storbritannien, sag nr. 8225/78, dom af. 1985.

Bellet mod Frankrig, sag nr. 23805/94, dom af 4. december 1995.

Delcourt mod Belgien, sag nr. 2689/65, dom af 17. januar 1970.

Golder mod Storbritannien, sag nr. 4451/70, dom af 21. februar 1975.

Gäfgen mod Tyskland, sagn nr. 22978/05, dom af 1. juni 2010.

Kamenov mod Bulgarien, sag nr. 62784/08, dom af 12. juli 2018.

Kamenova mod Bulgarien, sag nr. 62784/09, dom af 12. juli 2018.

Keenan mod Storbritannien, sag nr. 27229/95, dom af 3. april 2001.

Lebergère mod Frankrig, sag 16846/02, dom af 26. september 2006.

Mizzzi mod Malta, sag nr. 26111/02, dom af 12. januar 2006.

Mocanu mod Rumænien, sag nr. 10865/09, 45886/07 og 32431/08, dom af 17. september 2014.

Nikitin, m.fl. mod Estland, sag nr. 23226/16, dom af 29. januar 2019.

Okkali mod Tyrkiet, sag nr. 52067/99, dom af 12. februar 2007.

Pavlik mod Slovakiet, sag nr. 74827/01, dom af 30. januar 2007.

Phinikaridou mod Cypern, sag nr. 23890/02, dom af 20. december 2007.

Rantsev mod. Cypern og Rusland, sag nr. 25965/04, dom af 7. januar 2010.

Selmouni mod Frankrig, sag nr. 25803/94, dom af 28. juli 1999.

Shofman mod Rusland, sag nr. 74826/01, dom af 24. november 2005.

Stagno mod Belgien, sag nr. 1062/07, dom af 7. juli 2009.

Stubbings m.fl. mod Storbritannien, sag 36-37/1995/542-543/628, dom af 22. oktober 1996.

T.P. og K.M. mod Storbritannien, sag nr. 28945/95, dom af 10. maj 2001.

Tavli mod Tyrkiet, sag nr. 11449/02, dom af 9. november 2006.

Yagtzilar m.fl. mod Grækenland, sag nr. 41727/98, 6. december 2001.

Z m.fl. mod Storbritannien, sag nr. 29392/95, dom af 10. maj 2001.

Udenlandske domstole

Byretten i Haag, *Wisab Binti Silan m.fl. mod Holland*, 354119/HA ZA 09-4171, dom af 14. september 2011.

2: FN's Torturkomité

A mod Bosnien og Hercegovina, CAT/C/67/D/854/2017, dom af 11. september 2019.

General Comment No. 3, UN doc. CAT/C/GC/3, 13. december 2012.

List of issues prior (LoIPR) to Denmark's 8th report, UN doc. CAT/C/DNK/Q/6-7, 10. januar 2010.

Danmarks State Party Report under LoIPR, UN Doc. CAT/C/DNK/8, 9. december 2019.

DIGNITY, m.fl. Alternativ rapport til FN's Torturkomité, november 2015.

DIGNITY, m.fl. Alternativ rapport til FN's Torturkomité i relation til LoIPR, januar 2018.

3: Litteratur m.v.

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, Guide on Article 13 of the European Convention on Human Rights, 31. August 2021.

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, 31. August 2021.

Dijk, P. V., Hoof, F. V., Rijn, A. V., & Zwaak, L. (2021). *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* (5. udg.). Intersentia.

Europarådet (2011), Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Eradicating Impunity for Serious Human Rights Violations.

Eyben, B. V. (2019). *Forældelse efter forældelsesloven af 2007* (2. udg.). Karnov Group.

Folketingstidende 1986-87, 7. oktober 1987, tillæg A, spalte 4039.

Harlacher, U, Nordin L, Polatin P, *Torture survivors' symptom load compared to chronic pain and psychiatric in-patients*, *TORTURE Volume 26, Number 2, 2016*.

Jensen, M. T., & Nielsen, V. (2011). *Klinisk Socialmedicin og Rehabilitering*. FADL Forlag.

Justitsministeriets Forældelsesudvalgs betænkning nr. 1460/2005 om Revision af Forældelseslovgivningen.

Kjølbros, J. F. (2020). *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention for Praktikere* (5. udg. udg.). Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.

- Lorentzen, P., Christoffersen, J., Holst-Christensen, N., Kessing, P. V., Schaumburg Müller, S., & Vedsted-Hansen, J. (2012). *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention Art. 1-9 og Den Europæiske Menneskerettighedskonvention Art. 10-59* (3. udg.). Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Nowak, M., Birk, M., Monina, G., (2020). *The United Nations Convention Against Torture and Its Optional Protocol - A Commentary*. Oxford University Press.
- Reid, K. (2019). *A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights* (6. udg. udg.). Thomson Reuters.
- Retsplejerådets betænkning nr. 1436/2004 om Adgang til Domstolene: Reform af den Civile Retspleje.
- Rytter, J. E. (2020). *Individets grundlæggende rettigheder*, 3. udgave, Karnov.
- Straffelovrådets betænkning nr. 1441/2004 om visse Forældelsesretlige Spørgsmål.
- Straffelovrådets betænkning nr. 1494/2008 om en Torturbestemmelse i Straffeloven.